

Πρόλογος

Η ανά χείρας εργασία αποτελεί καρπό πολυετούς μόχθου. Δεν είναι όμως ακόμη ολοκληρωμένη. Γιατί η θεωρητική θεμελίωση δεν έχει καμία αξία χωρίς την πρακτική εφαρμογή, τη δοκιμασία της θεωρίας στην πράξη. Και η πρακτική εφαρμογή χωρίς θεωρητική θεμελίωση επιβεβαιώνει μόνον ότι *ex falso sequitur quodlibet*. Για λόγους σκοπιμότητας αναγκάστηκα να περιοριστώ σε μια θεωρητική πρόγνωση, ελπίζοντας ότι σύντομα το έργο θα ολοκληρωθεί, όπως το είχα αρχικώς σχεδιάσει. Τότε θα ειπωθεί η βιογραφία του και οι ευχαριστίες σε όλους εκείνους που συνέβαλαν (επί μία δεκαετία και πλέον) στην προσπάθειά μου.

Περιορίζομαι, προς το παρόν, να εκφράσω τις ευχαριστίες και την ευγνωμοσύνη μου, εν πρώτοις, στον αγαπητό μου διδακτορικό πατέρα *Prof. em. Dr. Dr. h.c. mult Bernd Schünemann*, ο οποίος την άνοιξη του 2004 επέλεξε ως θέμα προφορικής εξέτασης για την ολοκλήρωση των μεταπτυχιακών σπουδών μου ένα τότε μάλλον περιθωριακό αδίκημα που ουδέποτε είχα διδαχθεί κατά τις βασικές σπουδές μου στο ελληνικό πανεπιστήμιο: την απιστία. Η ανάγνωση της ερμηνείας του για την § 266 StGB στην 11^η έκδοση του *Leipziger Kommentar* υπήρξε το έναυσμα της ενσκόλησής μου με το αδίκημα της απιστίας. Κατά ευτυχή σύμπτωση, η τελευταία «ταλαιπωρία» μου πριν από την έκδοση του παρόντος υπήρξε η ενσωμάτωση στο κείμενο των παραπομπών στις προσθήκες που πραγματοποίησε στο πλαίσιο της 13^{ης} έκδοσης του ως άνω ερμηνευτικού έργου. Ευχαριστώ, επίσης, θερμά τους εν Ελλάδι ακαδημαϊκούς μου διδασκάλους (τους οποίους μνημονεύω κατά σειράν αφυπηρητήσεως) ομ. Καθηγητή *Ιωάννη Γιαννίδη*, αφ. επίκ. Καθηγητή *Νικόλαο Λίβο* και ομ. Καθηγητή *Χρίστο Μυλωνόπουλο*. Ελπίζω ότι στην πορεία του ακαδημαϊκού μου βίου θα μπορέσω να κατακτήσω κάποιες ελάχιστες από τις αρετές τους. Επί τη ευκαιρία της δημοσιεύσεως της ανά χείρας εργασίας, οφείλω να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου και στα μέλη του εκλεκτορικού σώματος υπό την κρίση των οποίων τέθηκε και τα οποία με τίμησαν με την εκλογή μου στη θέση του Επίκουρου Καθηγητή στη Νομική Σχολή των Αθηνών.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω επίσης στον εκδότη κ. Παναγιώτη Σάκκουλα που συνεχίζει επάξια την οικογενειακή παράδοση.

Τέλος, ευχαριστώ τους φίλους και επί μακρόν συνοδοιπόρους επίκ. Καθηγητή *Βασίλειο Πετρόπουλο* και *Λέκτορα Θωμά Σάμιο*, οι οποίοι φρόντιζαν, καθ' όλη αυτή την μακρά πορεία, να με επαναφέρουν, ο καθείς με τον τρόπο του, στην ορθή κατεύθυνση.

Χωρίς την αμέριστη αγάπη και συμπαράσταση της συζύγου μου, Έφης Αδαμο-

Πρόλογος

πούλου, και το χαμόγελο των κοριτσιών μου, Ιωάννας και Δέσποινας, δεν θα είχα καταφέρει τίποτα.

Ιωάννης Μοροζίνης
Αθήνα, Μάιος 2025

A. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ

I. Δικαιοπολιτικά προλεγόμενα

Η απιστία είναι το κεντρικό αδίκημα του οικονομικού ποινικού δικαίου και η χαρακτηριστικότερη μορφή οικονομικής εγκληματικότητας στη σύγχρονη αναπτυγμένη βιομηχανική (και ήδη ψηφιακή) κοινωνία, αφενός λόγω της εκθετικής αύξησης της άυλης έναντι της ενσώματης περιουσίας, αφετέρου εξαιτίας της διάστασης μεταξύ διοίκησης («management») και ιδιοκτησίας των περιουσιακών στοιχείων και μέσων παραγωγής στις μεγάλες επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα¹. Πρόκειται για το κατεξοχήν αδίκημα που συνάπτεται με την πλημμελή «Εταιρική Διακυβέρνηση», αφού η απαρχή της ιστορίας του θεσμού εντοπίζεται στο πρόταγμα του χωρισμού της ιδιοκτησίας (μέτοχοι) από τον έλεγχο (διοίκηση) των μέσων παραγωγής, το οποίο διατύπωσαν οι *Berle* και *Means* στις αρχές της δεκαετίας του 1930². Επιπλέον, παρά την αδυναμία ενός συνεκτικού ορισμού της έννοιας της διαφθοράς, η τέλεση απιστίας είναι η κατεξοχήν συνέπειά της στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, αφού οι πράξεις διαφθοράς καθεαυτές (π.χ. δωροδοκία στο δημόσιο ή ιδιωτικό τομέα) σε αυτή συνήθως κατατείνουν ή/και καταλήγουν³.

1. *Schünemann*, *Untreue* - § 266 StGB, *Leipziger Praxiskommentar - Sonderausgabe*, 2017, S. V, Rn. 14 f. NK⁶-*Kindhäuser/Hoven*, § 266 Rn. 3. *Saliger*, in: *Esser/Rübenstahl/Saliger/Tsambikakis, Wirtschaftsstrafrecht mit Steuerstrafrecht und Verfahrensrecht - Kommentar*, § 266 StGB Rn. 3,5. *Tzannetis*, *ZfStW* 2022, 304. *Rönnau*, *ZStW* 119 (2007), 887 ff. (οικονομικό έγκλημα μόνο υπό εγκληματολογική, όχι υπό δογματική έννοια). *Gähler*, *Der Gefährdungsschaden im Untreueatbestand*, 2016, S. 30. *Καϊάφα-Γκμπάντι*, *ΠοινΔικ* 2016, 841 κ.επ.· *BVerfGE* 126, 170 (201).

2. *Berle/Means*, *The modern Corporation and Private Property*, 1932. Βλ. σχετικά *Κοσίρη*, *ΕΕμπΔ* 2003, 22 κ.επ. Δεν πρέπει, όμως, να εκφυλίζεται από μέσο προστασίας του εννόμου αγαθού της περιουσίας σε εργαλείο επιβολής μιας ορθής εταιρικής διακυβέρνησης, όπως ορθά παρατηρεί ο *Τζαννετής*, Η δωροδοκία ιδίως μέσω αφανών πόρων (“μαύρα ταμεία”) και η δωροληψία μέσω επιστροφών (“kick-back”) ως πράξεις απιστίας - Πάταξη της διαφθοράς και με τη βοήθεια του άρθρου 390 ΠΚ,· εις: Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, Η ποινική διαχείριση της δωροδοκίας - Δυνατότητες και όρια, 2013, σ. 305 κ.επ.

3. Το λεγόμενο «σκοτεινό πεδίο», δηλαδή η μη αποκαλυφθείσα εγκληματικότητα, είναι, μάλιστα, ιδιαίτερα αυξημένο σε σχέση με άλλα περιουσιακά αδικήματα, ιδίως την απάτη, όπου το θύμα γνωρίζει ότι ζημιώθηκε και αναζητεί την αιτία και τον υπαίτιο, εν αντιθέσει με την απιστία, όπου η ζημία είτε δεν αποκαλύπτεται, είτε συγκαλύπτεται, είτε για διάφορους λόγους δεν καταγγέλλεται από το θύμα (π.χ. η τράπεζα δεν αποκαλύπτει τη ζημία εκ πιστωτικής απιστίας για να μη θιγεί η φήμη της και η εμπιστοσύνη των συναλλασσομένων) [*Schünemann*, *Untreue*, Rn. 14· NK⁶-*Kindhäuser/Hoven*, § 266 Rn. 27· *Fischer*⁵⁷, § 266 Rn. 3· *Saliger*, in: *Wirtschaftsstrafrecht*, § 266 StGB Rn. 5]. Κατά τον *Fischer*⁵⁷, § 266 Rn. 3, οι ζημιές

I. Δικαιοπολιτικά προλεγόμενα

Στην ελεύθερη οικονομία είναι αυτονόητο ότι το έννομο αγαθό της περιουσίας (ά. 17 Σ., ά. 1 Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ) δεν απολαμβάνει απολύτου προστασίας με τα μέσα του ποινικού δικαίου, ήτοι προστασίας έναντι πάσης προσβολής του⁴. Δεν είναι (ούτε μπορεί να είναι) αξιόποινη και ποινικώς κολάσιμη κάθε ανώμαλη εξέλιξη ενοχικής σχέσης που προκαλεί ζημία στην περιουσία του μετέχοντος στην οικονομική ζωή υποκειμένου του δικαίου⁵. Έναντι προσβολών των περιουσιακών του συμφερόντων το υποκείμενο του δικαίου προστατεύεται κατ' αρχήν με τα μέσα του ιδιωτικού δικαίου, συμπεριλαμβανομένων ιδίως των διατάξεων της αναγκαστικής εκτέλεσης, με τις οποίες πραγματώνονται οι αξιώσεις αποζημίωσης που αναγνωρίζονται κατά το αστικό δίκαιο⁶. Το ποινικό δίκαιο, λόγω του αποσπασματικού του χαρακτήρα, παρέχει προστασία μόνον έναντι των κοινωνικά αφόρητων προσβολών της περιουσίας που λαμβάνουν χώρα με συγκεκριμένα αθέμιτα μέσα, όπως εξαναγκασμό (ά. 385 ΠΚ), παραπλάνηση (ά. 386 ΠΚ), εκμετάλλευση μιας μόνιμης αδυναμίας του παθόντος (ά. 404), καθώς και, εμμέσως, διά της προσβολής δικαιωμάτων ιδιοκτησίας επί συγκεκριμένων περιουσιακών στοιχείων που ενυλώνονται σε ενσώματα αντικείμενα (ά. 372, 375, 378, 380 ΠΚ 2019)⁷. Αυτή η προστασία της περιουσίας από εξωτερικές προσβολές χρήζει όμως συμπληρώσεως, αφού δεν καλύπτει τις προσβολές από τους «εσωτερικούς εχθρούς» της, δηλαδή από τα πρόσωπα που λόγω της θέσης τους έχουν τη δυνατότητα να επενεργήσουν βλαπτικά ανά πάσα στιγμή στην αλλότρια περιουσία, και μάλιστα μετερχόμενα πολλές φορές τα μέσα που τους παρέχει το ιδιωτικό δίκαιο⁸. Αυτή η αποστολή της προστασίας της ξένης περιουσίας από τα ίδια τα πρόσωπα που έχουν επιφορτιστεί με το καθήκον να μεριμνούν γι' αυτή, δηλαδή τους εγγυητές της ακεραιότητάς της, ανατίθεται στη διάταξη περί απιστίας⁹. Η ποινική προστασία από περιουσιακές προσβολές εκ των έσω πρέπει, όμως, να περιορίζεται στην τιμωρία μόνο συγκεκριμένων, πράγματι κοινωνικά αφόρητων τέτοιων συμπεριφορών, ώστε να μην προετοιμάζει το έδαφος για το απολυταρχικό κράτος που ρυθμίζει με ποινικές επιταγές και απαγορεύσεις όλες τις πτυχές του κοινωνικού βίου, και επιπλέον να ανταποκρίνεται στον αποσπα-

από απιστία που ερευνά η αστυνομία στη Γερμανία ανέρχονται στατιστικά σε ποσό 15 φορές μεγαλύτερο σε σχέση με την απάτη.

4. Αναγνωστόπουλος, Ζητήματα Απιστίας, 2003, σ. 18· *Schünemann*, *Untreue*, Rn. 32.

5. *H. Mayer*, *Die Untreue*, in: *Materialien zur Strafrechtsreform*, Bd. 1., 1954, S. 338 f.· *Αναγνωστόπουλος*, *Ζητήματα*, σ. 18.

6. *H. Mayer*, *Materialien*, S. 338.

7. *Schünemann*, *Untreue*, Rn. 32· *H. Mayer*, *Materialien*, S. 338· *NK⁶-Kindhäuser/Hoven*, § 266 Rn. 2.

8. *Schünemann*, *Untreue*, Rn. 32· *Rönnau*, *ZStW* 122 (2010), 308· *Αναγνωστόπουλος*, *Ζητήματα*, σ. 58 επ., 86 κ.επ.· *Μυλωνόπουλος*, *Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος*, 42021, σ. 514· *Παπαγεωργίου-Γονατάς*, *ΠοινΔικ* 2015, 889· *Συμβεφλαρ* 47/2008 *ΠοινΔικ* 2010, 32.

9. *Καϊάφα-Γκμπάντι*, *ΠοινΔικ* 2016, 841· *Schünemann*, *Untreue*, Rn. 32, 73· *NK⁶-Kindhäuser/Hoven*, § 266 Rn. 2, 23.

σματικό χαρακτήρα του ποινικού δικαίου¹⁰. Ανέκαθεν, στις διατάξεις για την απιστία δοκιμάζονται τα όρια του φιλελεύθερου ποινικού δικαίου¹¹.

Υποστηρίχθηκε ότι η σημασία της απιστίας για την ποινική προστασία των περιουσιακών αγαθών στον ιδιωτικό τομέα δεν ήταν πάντοτε αυτονόητη, τουλάχιστον στην Ελλάδα, αφού μέχρι τις αρχές του προηγούμενου αιώνα αποτελούσε μια προσβολή της περιουσίας, της οποίας η απαξία δεν κρινόταν αυτόδηλη ή επαρκής, ώστε να θεμελιώσει εγκληματικό άδικο και να αντιμετωπιστεί με ποινικό κολασμό¹². Η θέση αυτή δεν είναι απόλυτα ακριβής. Δεν ήταν μεν *ποινικά κολάσιμη* (strafbar), όχι όμως διότι δεν θεωρείτο *αξιόποινη* (strafwürdig), ώστε δεν ανέκυπτε, συνακόλουθα, ανάγκη ποινικού κολασμού (strafbedürftig). Απλώς, στην προβιομηχανική κοινωνία του νεοσύστατου νεοελληνικού κράτους με την κατ' αρχήν αγροτική οικονομία αφενός επαρκούσαν οι παραδοσιακές, γνωστές ήδη από το ρωμαϊκό δίκαιο, ειδικές περί απιστίας διατάξεις για υπαλλήλους και επιτρόπους κλπ. Αφετέρου λόγω της σύνδεσης των περιουσιακών αξιών με ενσώματα αντικείμενα (πράγματα) το πεδίο των εσωτερικών περιουσιακών προσβολών καλυπτόταν ικανοποιητικά από άλλες διατάξεις, τις οποίες η απιστία κλήθηκε αργότερα αρχικά να συμπληρώσει¹³, και νυν υπό το νέο Ποινικό Κώδικα του 2019, όπως θα αναλυθεί εκτενώς στη συνέχεια του παρόντος, καλείται σε μεγάλο βαθμό να υποκαταστήσει.

Στην ελληνική θεωρία υποστηρίζεται, ειδικότερα, ότι η γενική διάταξη για την απιστία στον ιδιωτικό τομέα (λεγόμενη «κοινή» απιστία) εισήχθη στην ποινική μας νομοθεσία για να πληρωθούν τα κενά ποινικής προστασίας της περιουσίας που κατέλειπαν οι ειδικές υποστάσεις της απάτης, της φθοράς ξένης ιδιοκτησίας και της υπεξαίρεσης (ιδίως της τελευταίας), καθώς η διαρκής δογματική επεξεργασία τους συνεπαγόταν κατ' ανάγκη και μια αυστηρή οριοθέτησή τους¹⁴. Έγινε, δηλαδή, αρχικώς – και ακόμη γίνεται – αντιληπτή ως ένα «μπάλωμα» που κλήθηκε να διαδραματίσει μόνον επικουρικό, παράπλευρο ρόλο για την προστασία του εννόμου αγα-

10. *H. Mayer, Materialien*, S. 338 f. Στο ίδιο αποτέλεσμα θα κατέλγε και μια άκρατη ποινικοποίηση των επιχειρηματικών αποφάσεων διά της θέσεως της οικονομικής δραστηριότητας υπό τον απόλυτο δικαστικό έλεγχο (βλ. *Tzannetis*, ZfStW 2022, 310· πρβλ. και *Esser*, NZWiSt 2018, 201).

11. *Rönnau*, ZStW 119 (2007), 889.

12. *Αναγνωστόπουλος*, Ζητήματα, σ. 3.

13. Πρβλ. τα χωρία της από 1.5.1911 Εισηγητικής Εκθέσεως του επί της Δικαιοσύνης Υπουργού *N. Δημητρακόπουλου* που παραθέτει ο *Αναγνωστόπουλος*, Ζητήματα, σ. 7, 86· επίσης *Ανδρουλάκη*, ΠοινΧρ 1975, 167 υποσ. 20· *Παπαγεωργίου-Γονατά*, ΠοινΔικ 2015, 889.

14. *Αναγνωστόπουλος*, Ζητήματα, σ. 3, 86· *Γάφος*, Ποινικών Δίκαιο, Ειδικόν Μέρος, Τεύχος ΣΤ' (Άρθρ. 372-393), 1967, σ. 170 και υποσ. 3· *Στάικος*, Επίτομος Ερμηνεία Ελληνικού Ποινικού Κώδικος - Ειδικόν Μέρος, τόμ. III, 1961, σ. 1073 κ.επ. Πρβλ. και *Μυλωνόπουλο*, ΕιδΜ⁴, σ. 511· *Ανδρουλάκη*, ΠοινΧρ 1975, 167 υποσ. 20. Πρβλ. επίσης, ενδεικτικά, για την εισαγωγή του αδικήματος του embezzlement στα αγγλοαμερικανικά δίκαια *Samaha*, Criminal Law, ¹⁰2011, p. 373 et seq.

I. Δικαιοπολιτικά προλεγόμενα

θού της περιουσίας. Αυτός ο συμπληρωματικός ρόλος της απιστίας για την κάλυψη προσβολών της ξένης περιουσίας που δεν συνιστούν υπεξαίρεση, φθορά ή κλοπή και δεν προσβάλλουν την περιουσία με τα μέσα της απάτης (παραπλάνηση) ή της εκβίασης (βία, απειλή) υποστηρίζεται έως σήμερα¹⁵. Έχει την ιστορική του εξήγηση στο γεγονός ότι η έμμεση προστασία των περιουσιακών αγαθών διά της προστασίας της ιδιοκτησίας επί πραγμάτων λειτούργησε επί μακρόν ικανοποιητικά λόγω της ευρύτατης έννοιας του ρωμαϊκού *furtum*, στην οποία «χωρούσαν» επί αιώνες άνετα και οι περιπτώσεις της απιστίας¹⁶. Ως εκ τούτου για πολλά έτη παρέμεινε και στην Ελλάδα στο νομολογιακό και δογματικό περιθώριο¹⁷, αφού κατά τη γνωστή ρήση του *Binding* «η νεοπαγής απιστία αρχίζει εκεί που σταματούν τα παλαιότερα αδικήματα» κατά της περιουσίας¹⁸. Ωστόσο, η μελέτη της ιστορικής εξέλιξης του δικαίου του νεότερου ελληνικού κράτους οδηγεί σε ένα μάλλον διαφορετικό συμπέρασμα: Η διάταξη για την κοινή απιστία κλήθηκε μεν αρχικά να συμπληρώσει τις ήδη ισχύουσες διατάξεις που τυποποιούσαν τις δύο αρχετυπικές μορφές απιστίας, του υπαλλήλου και του επιτρόπου, αλλά σήμερα καλείται νομοτελειακά να καταλάβει όλο το πεδίο των εσωτερικών προσβολών της περιουσίας από τον ταγμένο να μεριμνά γι' αυτή διαχειριστή-εγγυητή της, ωθώντας, αντίστοιχα, στο περιθώριο την υπεξαίρεση (βλ. κατωτ. υπό Α.ΙΙ., Α.ΙV.3., Α.ΙV.4.).

Ο περιθωριακός χαρακτήρας της διάταξης για την κοινή απιστία κατά τις πρώτες δεκαετίες της ισχύος του παλαιού ΠΚ 1950 καταδεικνύεται και από τον αποκλειστικά πλημμεληματικό της χαρακτήρα μέχρι την εισαγωγή κακουργηματικής μορφής με το Ν. 3242/2004¹⁹. Από την εποχή του πρώτου κεντρικού ποινικού νομοθετήματος του νεότερου ελληνικού κράτους, του Ποινικού Νόμου (1834), κολαζόταν όμως αυστηρά, σύμφωνα και με το βαυαρικό του πρότυπο, η απιστία περί την ενέργειαν της δημοσίου υπηρεσίας, η οποία έπληττε τη δημόσια περιουσία. Εντούτοις, η απιστία ως αδίκημα προσβολής της ιδιωτικής περιουσίας απέκτησε αυξημένη πρακτική σημασία στη σύγχρονη εποχή, γεγονός που συνετέλεσε στην αποπεριθωριοποίησή της, ιδίως κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες, τόσο σε νομολογιακό όσο και (κατεξοχήν) σε θεωρητικό επίπεδο. Σε αυτή την ανάδυση της απιστίας στο επίκεντρο του οικονομικού ποινικού δικαίου συνέβαλαν κυρίως δύο παράγοντες. Αφενός η «αναρρίχηση ... της «οικονομικής εγκληματικότητας» στην πρώτη θέση της δικαιο-

15. Μυλωνόπουλος, ΕιδΜ⁴, σ. 511.

16. H. Mayer, *Materialien*, S. 334 f.

17. Πρβλ. Αναγνωστόπουλο, Ζητήματα, σ. 3 κ.επ. («Την μάλλον ήρεμη καριέρα τους μέχρι το 1987, διαδέχθηκε μία ταραχώδης περίοδος, που κορυφώθηκε με τις πολιτικά φορτισμένες μεγάλες δίκες των τελευταίων ετών»).

18. *Binding*, *Lehrbuch des Gemeinen Deutschen Strafrechts, Besonderer Teil, Erster Band*, 2¹⁹⁰², S. 367· σύμφ. Αναγνωστόπουλος, Ζητήματα, σ. 86· επίσης Μυλωνόπουλος, ΕιδΜ⁴, σ. 511.

19. Με την εξαίρεση μίας βραχύβιας κακουργηματικής μορφής στην περίπτωση που συνέτρεχαν οι επιβαρυντικές περιστάσεις του Ν. 1608/1950 (βλ. κατωτ. υπό Α.ΙΙ.3.).

πολιτικής ημερήσιας διάταξης» τοποθετεί κατ' ανάγκην την απιστία στο επίκεντρο του ποινικού ενδιαφέροντος, καθώς συνιστά το κατεξοχήν έγκλημα του «λευκού κολάρου», εκείνο που αποσκοπεί να καλύψει «τις πλέον «κομψές» και συγκαλυμμένες προσβολές της περιουσίας»²⁰. Η απιστία είναι σήμερα το κατεξοχήν εργαλείο της κατηγορούσας αρχής για τη δίωξη των ισχυρών της οικονομίας, της πολιτικής και της κοινωνίας²¹. Αφετέρου η αποσύνδεση των περιουσιακών αξιών από υλικούς φορείς και η εν γένει αποϋλοποίηση των συναλλαγών οδηγεί στη διαπίστωση ότι πλέον η περιουσία δεν κινδυνεύει τόσο από τις εσωτερικές «καταχρήσεις» (κατά την ορολογία της καθομιλουμένης) των χρημάτων ή άλλων κινητών πραγμάτων που έχει στην κατοχή του ο διαχειριστής (οι οποίες συνιστούσαν και συνιστούν διακεκριμένη παραλλαγή υπεξαίρεσης κατά το ά. 375 § 2 ΠΚ 1950 και το ά. 375 § 1 εδ. β' ΠΚ 2019, αντίστοιχα), αλλά από τις αποφάσεις που λαμβάνει γι' αυτή²². Η άπιστη διαχείριση έχει, κατά συνέπεια, ιδιαίτερη απαξία στο σύγχρονο συναλλακτικό περιβάλλον, όπου κυριαρχούν οι συναλλαγές επί άυλων περιουσιακών αγαθών²³. Αυτή η μετατόπιση της περιουσιακής αξίας από τη σύνδεσή της με συγκεκριμένο υλικό φορέα προς την αποϋλοποίηση και, εν συνεχεία, την ψηφιοποίησή της δίδει ήδη την απαιτούμενη ώθηση στη διάταξη της (κοινής) απιστίας του ά. 390 ΠΚ, προκειμένου να εγκαταλείψει την περιθωριακή θέση, που της επεφύλασσε ο Ποινικός Νόμος και ο Ποινικός Κώδικας του 1950 στην αρχική του μορφή²⁴, και να εγκατασταθεί υπό το νέο Ποινικό Κώδικα του 2019 στο δογματικό και κοινωνικό προσκήνιο ως ο πραγματικός «στρατηγικός στυλοβάτης για την καταπολέμηση της οικονομικής διαφθοράς»²⁵. Όλα τα μεγάλα οικονομικά «σκάνδαλα» εγείρουν ζητήματα απιστίας και κρίνονται πλέον μετά τη θέση σε ισχύ του νέου ΠΚ 2019 μόνον υπό το πρίσμα του ά. 390, ανεξαρτήτως αν αφορούν τη διασπάθιση του δημοσίου χρήματος²⁶ ή τις επιχειρηματικές

20. Αναγνωστόπουλος, Ζητήματα, σ. 3· παρόμοια *Rönnau*, ZStW 122 (2010), 308 f.: ο ίδιος, ZStW 119 (2007), 887 f. Πρβλ. και *Samaha*, Criminal Law, p. 373 et seq., για το αγγλοαμερικανικό αδίκημα του *embezzlement*.

21. *Rönnau*, ZStW 119 (2007), 888· *Ransiek*, ZStW 116 (2004), 636· *Mitsch*, JuS 2011, 97.

22. Πρβλ. *Tzannetis*, ZfStW 2022, 304, για την έννοια των επιχειρηματικών αποφάσεων ως αφετηρία της προβληματικής για την απιστία των εταιρικών διοικητών· επίσης *Esser*, NZWiSt 2018, 202.

23. Πρβλ. *Schünemann*, *Untreue*, S. V, Rn. 14· *André*, *Droit pénal spécial*, 62021, p. 288 et seqq.

24. Όπως ήταν κατά το μεσαίωνα (πρβλ. *H. Mayer*, *Materialien*, S. 333).

25. Κατά την έκφραση του *Liebscher*, *JurBl* 105 [1983], 557, που παραθέτει ο Αναγνωστόπουλος, Ζητήματα, σ. 3 κ.επ.: παρόμοια ήδη *Γάφος*, *ΕιδΜ*, σ. 171 υποσ. 5. Πρβλ. και *Schünemann*, *Untreue*, Rn. 14. Αντίθετα, κατά τον *Τζαννετή*, Η δωροδοκία ιδίως μέσω αφανών πόρων, σ. 307 κ.επ., 336 κ.επ., η θέση της απιστίας στην υπηρεσία της καταπολέμησης της διαφθοράς συνιστά υπέρβαση του λειτουργικού σκοπού της.

26. Βλ. λ.χ. από το σχετικά πρόσφατο παρελθόν: ΤρΕφΑθ 2659/2010 ΠοινΧρ 2010, 757, όπου και παραπομπές σε όλες τις προηγούμενες αποφάσεις για την υπόθεση της Δ.Ε.Κ.Α.

I. Δικαιοπολιτικά προλεγόμενα

αποφάσεις που λαμβάνει η διοίκηση μεγάλων επιχειρήσεων του ιδιωτικού ή ευρύτερου δημόσιου τομέα²⁷, συμπεριλαμβανομένων φυσικά (πρωτίστως) των τραπεζών²⁸. Από την άλλη πλευρά, δεν πρέπει φυσικά η ποινική διάταξη για την απιστία να καταστεί βρόγχος για το επιχειρείν και τη σύστοιχη χρηματοδότησή του από το τραπεζικό σύστημα, αφού η επιχειρηματική πρωτοβουλία συνδέεται με το ρίσκο, και το ρίσκο πολλές φορές μετουσιώνεται, αναπόφευκτα και κατά την φυσική πορεία των πραγμάτων, σε ζημία²⁹. Αποστολή του ποινικού δικαίου είναι να επεμβαίνει στην παθολογία της κοινωνικής δραστηριότητας, όχι στην φυσιολογική εξέλιξή της³⁰.

Περαιτέρω, η διάσταση μεταξύ διοίκησης και ιδιοκτησίας των περιουσιακών στοιχείων και μέσων παραγωγής στις μεγάλες επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα συνοδεύεται στη σύγχρονη μετανευτερική κοινωνία από πολλαπλότητα και πολυπλοκότητα οικονομικών διεργασιών, πράγμα που συνεπάγεται αδυναμία αποτελεσματικού ελέγχου των οργάνων που διαχειρίζονται τα περιουσιακά αγαθά για λογαριασμό του φορέα τους και παροχή ευκαιριών για ωφελιμιστική εκμετάλλευση της θέσης τους³¹. Ως φαινότυπος η «απιστία των οργάνων διοίκησης» (Organuntreue) συνιστά στη σύγχρονη οικονομική ζωή τη χαρακτηριστικότερη περίπτωση εφαρμογής των διατάξεων περί απιστίας³², εκεί που σε παλαιότερες εποχές δέσποζε ο υπάλληλος, ο οποίος δεν εισέπραττε ή διασπάθιζε το δημόσιο χρήμα, και ο επίτροπος, ο οποίος κατασπαταλούσε την περιουσία του ανηλίκου³³.

Η διάταξη περί απιστίας του ά. 390 υπέστη επουσιώδεις παρεμβάσεις από το νομοθέτη του νέου ΠΚ 2019, υπό την έννοια ότι ενσωματώθηκαν στο γράμμα της, και συγκεκριμένα στην περιγραφή της αντικειμενικής της υπόστασης, στοιχεία που ερ-

---

ΣυμβΕιδΔικ 1/2011 ΠοινΔικ 2011, 293 [υπόθεση Μονής Βατοπεδίου]. ΣυμβΕιδΔικ 1/2011 ΠοινΧρ 2011, 576 [υπόθεση υποβρυχίων]. Αντίστοιχα για τη Γερμανία βλ. παράθεση υποθέσεων σε *Rönnau*, ZStW 119 (2007), 887· *Saliger*, in: *Wirtschaftsstrafrecht*, § 266 StGB Rn. 5.

27. Βλ. λ.χ. από το σχετικά πρόσφατο παρελθόν: ΤρΕφΚακΑθ 4131α/2019 ΠοινΧρ 2020, 303 [υπόθεση συμβάσεων Ο.Σ.Ε. με τη Siemens]. ΣυμβΠλημΑθ 2134/2011 ΠοινΧρ 2011, 624 [υπόθεση «Γερμανός ΑΒΕΕ»].

28. Βλ. λ.χ. από το σχετικά πρόσφατο παρελθόν: ΤρΕφΚακΑθ 2048,3691/2019 ΠοινΧρ 2022, 707 [υπόθεση δανείων ομίλου Λαμπράκη]. Πρβλ. υπό το προϊσχύσαν δίκαιο *Παπακυριάκου*, ΠοινΔικ 2017, 905 επ., 908 επ.

29. *Παπαδαμάκης*, Τα περιουσιακά εγκλήματα⁴, 2022, σ. 169· *Ανδρουλάκης*, ΠοινΧρ 1975, 163 επ.· *Λιούρδη*, ΠοινΧρ 1994, 724· *Δημάκης*, ΠοινΧρ 2018, 340· *Παπαγεωργίου-Γονατάς*, ΠοινΔικ 2015, 890· *Tzannetis*, ZfStW 2022, 304 f.· *Dierlamm*, NStZ 1997, 534. Πρβλ. και *Χούρσογλου*, ΝοΒ 2022, 1940· BVerfGE 126, 170 (207).

30. Κατά την προσφυγή έκφραση του *Fischer*, ZStW 123 (2011), 818: «Το ποινικό δίκαιο ξεχωρίζει τα μαύρα πρόβατα».

31. *Schünemann*, Untreue, Rn. 14.

32. *Tzannetis*, ZfStW 2022, 304· *Schünemann*, Untreue, Rn. 14· ο ίδιος, *Organuntreue*, 2004, S. 7· *Rönnau*, ZStW 119 (2007), 888· BVerfGE 126, 170 (201, 210).

33. Αυτές οι δύο είναι οι αρχετυπικές μορφές της απιστίας (βλ. *Mayer*, *Die Untreue im Zusammenhang der Vermögensverbrechen*, 1926, S. 33· τον ίδιο, *Materialien*, S. 355).

μηνευτικά γίνονταν δεκτά (ως άγραφα) ήδη από δεκαετίες³⁴. Επομένως, (εκ πρώτης όψεως τουλάχιστον) οι παρεμβάσεις αυτές είχαν κυρίως διευκρινιστικό χαρακτήρα³⁵. Από την άλλη πλευρά, συντελέστηκε μια νομοθετική μεταβολή που συνεπάγεται τη νομοτελειακή αύξηση της απασχόλησης της ποινικής θεωρίας και πράξης με το αδίκημα του ά. 390 ΠΚ 2019, καθώς με την θέση σε ισχύ του νέου ΠΚ από 1.7.2019 εξέλειψε ένας από τους βασικούς παράγοντες της πάλαι ποτέ περιθωριοποίησης της διάταξης του ά. 390 ΠΚ. Συγκεκριμένα, καταργήθηκε η διάταξη του ά. 256 ΠΚ 1950 για την απιστία περί την υπηρεσία και μαζί με αυτή η υπεραιωνόβια κλασική διάκριση μεταξύ κοινής απιστίας και απιστίας στην υπηρεσία, ώστε «στο νέο άρθρο 390 ΠΚ συναντούμε τη μοναδική τυποποίηση της σχετικής αξιόποινης συμπεριφοράς»³⁶. Έτσι, ο ελληνικός ΠΚ συγχρονίστηκε με τα ξένα δίκαια στα οποία η διάκριση έχει εγκαταλειφθεί προ πολλού (βλ. κατωτ. υπό Α.ΙΙ. και Α.ΙV.3.)³⁷. Υποστηρίχθηκε, μάλιστα, με επίκεντρο τις αλλαγές στην ποινική προσέγγιση της απιστίας ότι ο νέος ΠΚ 2019 εισήγαγε «ένα νέο δικαιοπολιτικό μοντέλο για την προστασία των εννόμων

34. Μυλωνόπουλος, ΕιδΜ⁴, σ. 511.

35. ΑΠ 1119/2020 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 882/2022 ΤΝΠ QUALEX· Παπακυριάκου, Το αδίκημα της απιστίας στο νέο ΠΚ ως χαρακτηριστικό παράδειγμα του νέου δικαιοπολιτικού μοντέλου προστασίας των εννόμων αγαθών της ιδιοκτησίας και περιουσίας, Εισήγηση στο Επιμορφωτικό Σεμινάριο της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργιών «Ο νέος Ποινικός Κώδικας – Ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας» (17/18.10.2019), αναρτημένο και διαθέσιμο στην ιστοσελίδα της [http://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2019/parakyriakou_2019.pdf], σ. 5· Mezari, Die strafrechtliche Verantwortlichkeit der Organmitglieder mit Kontrollbefugnissen einer Aktiengesellschaft, 2022, S. 421, 428. Αντίθ. ο Δημήτρηνας, ΠοινΔικ 2023, 219· επίσης ο Παπαδαμάκης, Τα περιουσιακά εγκλήματα⁴, σ. 168 κ.επ., κάνει λόγο για «δύο ουσιώδεις προσθήκες». Ομοίως η Λγκου, ZStW 132 (2020), 474, κάνει λόγο για «ουσιώδεις συνέπειες κατά την ερμηνεία της διάταξης» εξαιτίας των παρεμβάσεων στη διατύπωσή της, ωστόσο στη συνέχεια δέχεται ότι η παράβαση των κανόνων επιμελούς διαχείρισης γινόταν δεκτή ως άγραφο στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης και προηγουμένως, ώστε αντικειμενικώς ουσιώδης μεταβολή δεν έλαβε χώρα (479), καθώς επίσης ότι το «βέβαιον» και «οριστικόν» της ζημίας ήταν κρίσιμοι παράγοντες για την κατάφασή της και υπό το προϊσχύσαν δίκαιο (481). Ο απλώς διευκρινιστικός χαρακτήρας των παρεμβάσεων αμφισβητείται σφόδρα στη θεωρία υπο το νέο ΠΚ, ιδίως για το «βέβαιο» της ζημίας. Βλ. αναλυτική παρουσίαση και κριτική των σχετικών απόψεων κατωτ. υπό Α.ΙV.9.1.1. και υπό Α.ΙV.9.1.2. Κατά την υποστηριζόμενη στο παρόν άποψη η επίκληση σημαντικών αλλαγών στην ερμηνεία της διάταξης δεν λαμβάνει επαρκώς υπόψη της την ιστορικοδογματική παράμετρο.

36. Δημήτρηνας, Nova Criminalia 8 (1/2020), 6· ο ίδιος ΠοινΔικ 2023, 218· Παπακυριάκου, Το αδίκημα της απιστίας στο νέο ΠΚ, σ. 2· ο ίδιος, Η περιουσία ως αντικείμενο προστασίας και ελέγχου στο ελληνικό ποινικό δίκαιο: Η ποινική προστασία της περιουσίας, Θεμελιώδη ερμηνευτικά και δικαιοπολιτικά ζητήματα, τόμ. 1., 2024, σ. 59· Χούρσογλου, ΝοΒ 2022, 1941· Λγκου, ZStW 132 (2020), 475· Μυλωνόπουλος, ΕιδΜ⁴, σ. 510.

37. Λγκου, ZStW 132 (2020), 475.

I. Δικαιοπολιτικά προλεγόμενα

αγαθών της ιδιοκτησίας και της περιουσίας»³⁸. Με την ως άνω νομοθετική επιλογή λύθηκε και ο γόρδιος δεσμός της αποσαφήνισης της σχέσης μεταξύ κοινής απιστίας (ά. 390 ΠΚ 1950) και απιστίας περί την υπηρεσία (ά. 256 ΠΚ 1950). Το ζήτημα αυτό είχε αποκτήσει ιδιαίτερη πρακτική σημασία κατά την τελευταία δεκαετία της ισχύος του ΠΚ 1950 λόγω της μαξιμαλιστικής νομολογιακής προσέγγισής του υπέρ της καταργηθείσας διάταξης. Κατόπιν σχετικής αποφάσεως που ελήφθη με ισχνή πλειοψηφία από την Ολομέλεια του Αρείου Πάγου το έτος 2009 (ΟΛΑΠ 2/2009), εξοβελίστηκε πλήρως η κοινή απιστία από την ποινική αξιολόγηση της διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων του στενού δημοσίου τομέα, εν αντιθέσει με την απολύτως κρατούσα προηγουμένως (επί 175 έτη) άποψη σε θεωρία και νομολογία (βλ. κατωτ. υπό Α.ΙV.3.). Για να θεμελιώσει αυτή την απόφαση τιμωρητικής σκοπιμότητας ο Άρειος Πάγος κατέφυγε μάλιστα, όπως θα αναλυθεί στον οικείο τόπο, σε μια ψευδοϊστορική ερμηνεία των δύο διατάξεων του ΠΚ και των αντίστοιχων του ΠΝ.

Εξάλλου, μετά την Αναθεώρηση του Συντάγματος από την Θ' Αναθεωρητική Βουλή (2019) οι υπουργοί δεν απολαμβάνουν πλέον, τουλάχιστον σε συνταγματικό επίπεδο, του (από την προηγούμενη Αναθεώρηση του 2001 συνταγματικά κατοχυρωμένου) προνομίου της σύντομης «αποσβεστικής προθεσμίας» για την άσκηση εις βάρος τους ποινικής δίωξης από την Βουλή³⁹. Δεν πρέπει να λησμονείται ότι η απιστία

38. Παπακυριάκου, Το αδίκημα της απιστίας στο νέο ΠΚ, σ. 2 επ., 8 επ.

39. Κατά την άποψη του γράφοντος επρόκειτο για *sui generis* λόγο εξάλειψης του αξιόποινου για υπουργούς που προσιδιάζει σε αμνηστία (βλ. *Μοροζίνη*, ΝοΒ 2009, 1620 επ. τον ίδιο, ΠοινΔικ 2011, 731 επ.). Ωστόσο, σε νομοθετικό επίπεδο η διάταξη του ά. 3 § 2 Ν. 3126/2003 εξακολούθησε οπωσδήποτε να ισχύει, αφού δεν καταργήθηκε ρητώς ή σιωπηρώς (πρβλ. ά. 2 ΑΚ), τουλάχιστον μέχρι τη θέση σε ισχύ του ά. 62 Ν. 5197/2025. Από τα πρακτικά των εργασιών της Επιτροπής Αναθεώρησης του Συντάγματος προκύπτει ότι με την αναμόρφωση του ά. 86 Σ. κατά την αναθεώρηση του 2019 το ζήτημα παραπέμφθηκε και πάλι προς ρύθμιση στον κοινό νομοθέτη [βλ. ιδίως τη χαρακτηριστική αποστροφή της αγόρευσης του Προέδρου της Επιτροπής Αναθεώρησης *Ε. Στυλιανίδη* στα Πρακτικά Επιτροπής Αναθεώρησης του Συνταγματος, Θ' Αναθεωρητική Βουλή, ΙΗ' Περίοδος Προεδρευομένης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, Συνοδος Α', Συνεδρίαση Ζ' (Πέμπτη 17 Οκτωβρίου 2019), σ. 257, καθώς και αυτόθι την παρατήρηση του γενικού αγορητή του ΚΙΝΑΛ Α. Λοβέρδου, σ. 266]. αντίθ. *Η. Δαγκλής*, Ποινική Ευθύνη Υπουργών, 2021, σ. 192 κ.επ. μάλλον αντίθ. και ο *Μαυριάς*, Συνταγματικό Δίκαιο, 62021, σ. 523. Βλ. συνοπτικά για το ζήτημα τις σκέψεις του γράφοντος, Περί της φερόμενης σιωπηρής καταργήσεως του λόγου εξαλείψεως του αξιόποινου πράξεων υπουργών κατά το άρθρο 3 παρ. 2 Ν. 3126/2003, *Nova Criminalia* 22 (2/2025), 7 κ.επ. Το ά. 62 Ν. 5197/2025, που ισχύει από 16.5.2025, φέρει τον τίτλο «Διαπίστωση κατάργησης παρ. 2 άρθρου 3 ν. 3126/2003» και διαλαμβάνει τα εξής: «Διαπιστώνεται η κατάργηση της παρ. 2 του άρθρου 3 του ν. 3126/2003 (Α' 66) από την έναρξη ισχύος του Ψηφίσματος της 25ης Νοεμβρίου 2019 της Θ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων (Α' 187) σύμφωνα με την παρ. 5 του άρθρου 110 του Συντάγματος». Κατά την αιτιολογική έκθεση του ως άνω νόμου (σ. 84), η διάταξη αυτή απλώς επιβεβαιώνει το νομικό status quo, «χωρίς να δύναται να της αποδοθεί το οποιοδήποτε συστατικό ή διαπλαστικό περιεχόμενο υπό την